

Tysk-norske Tormod (70) søkte sine røtter:

Fant referatet fra Hamsuns møte med Hitler

Blant farens mange papirer fant Tormod Züchner noen gulne blader som skulle vise seg å være en **øyenvitneskildring** av møtet mellom Adolf Hitler og Knut Hamsun i Hitlers «Ørnerede», sommeren 1943.

LJUSDAL I SVERIGE (VG) Det begynte med et uskyldig spørsmål til sønnen og barnebarna for et par år siden:

- Hva vet dere egentlig om meg?
- Ingenting, var svaret.

For Tormod Züchner (70) kom ikke det brutalt ærlige svaret som noen overraskelse. For hva visste han selv om sin egen far? Der og da bestemte den pensjonerte adjunkten seg for å finne sannheten – både om seg selv og sin far – slik at han kunne gi den videre til sine etterkommere.

Det han fant ut om faren var egnet til å overraske flere enn ham selv. Ja, det var faktisk brokker av selve norgeshistorien han fant. Og ennå er det ikke slutt. Stadig finner han nye biter i puslespillet. Den mest kuriose biten hittil er farens originale rapport som vitne til møtet mellom Hitler og Knut

Hamsun.

Som høyere tysk embetsmann i nazi-Tyskland fikk Tormods far, Ernst Edmund Züchner (1900-1975), ansvaret for de kulturelle forbindelsene med Norden gjennom sin stilling som ministerreferent, og senere regjeringsråd i Reichministerium für Volks-

aufklärung und Propaganda. Altså Joseph Goebbels' propagandadepartement.

Men han var embetsmann og ikke partipamp. Tormod har hele tiden hatt en vag følelse av at faren må ha levd et farlig og eventyrlig dobbeltliv gjennom hele nazitiden. Farlig nok til at han på slutten av krigen fikk følge med Bernadottes hvite busser til Sverige, der han straks fikk oppholdstillatelse.

Av hemmeligstemplede papirer Tormod Züchner har fått utlevert av svenske myndigheter, bekreftes dette. Blant saker med norsk interesse fremgår det at han spilte en sentral rolle da senere utenriksminister Halvard Lange slapp ut av tysk fangenskap.

- Som barn eller ungdom under krigen måtte jeg holdes totalt uvitende om hva han drev med. Jeg lærte ham aldri riktig å kjenne. Jeg husker ham mest som en mann som aldri var hjemme. Vi pratet sjelden med hverandre, sier Tormod Züchner.

sSelv minnes han barndommen i Tyskland som en sorgløs og ukomplisert tid. Bare hans norske fornavn gjorde ham litt annerledes i det tredje rike. Hans mor var nemlig norsk. Men diktaturets trykk merket han lite til. Bare at han som alle andre tyske barn var tvunget til å være «frivillig» med i Hitlerjugend.

- Som guttunger flest på den tiden oppfattet jeg det snarere som noe positivt. Vi lekte krig. Lærte å marsjere, kaste granater, dro på teilturer... Det var som en litt krigersk spiderbevegelse, kan du si.

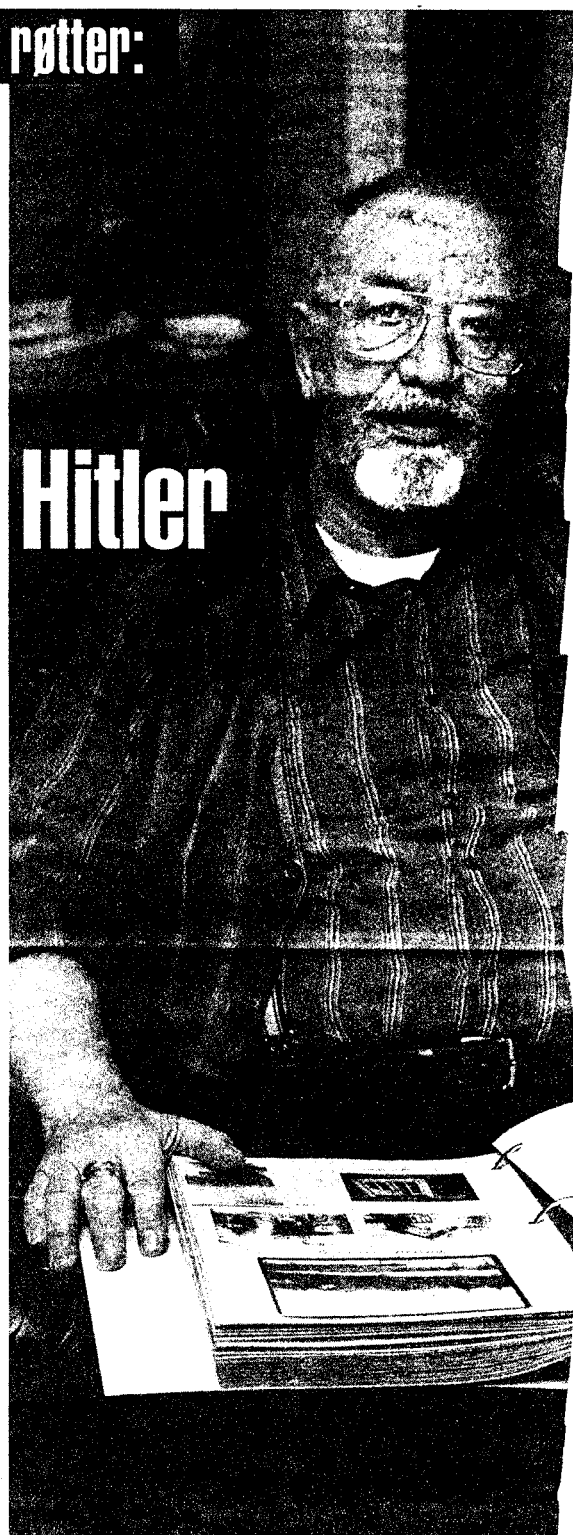
Familien Züchner bodde i en penere bydel i Berlin, og levde i et typisk småborgerlig miljø.

- Pappa tjente den gang 700 mark i måneden. Og en Volkswagen kostet 900 mark. Så vi hadde både bil og telefon og hjelp i huset. Vi sultet aldri.

Som de fleste tyske middelklassebarn begynte Tormod i gymnaset som 10-åring. Han var 12 da verdenskrigen begynte. Krigen sørget for at han aldri fikk fullført noen tysk artium.

For med krigen kom evakueringer, nødsarbeid på bondegårder, og etter hvert oppgaver som «barnesoldat». Da gikk han på skolen annenhver dag, og om nettene betjente han lyskasterne som luftvern batteriene brukte for å oppdage bombeflyene over Berlin.

Helt på slutten av krigen, som 18-åring, ble Tormod innrullert som ordnær soldat i Division Brandenburg – en elitestyrke å la Spetznaz – med språkmektige soldater som skulle operere bak fiendens linjer. Men krigen var over før Tormod kom i kamp.

Familie-detektiv: Tormod Züchner (70) har funnet massevis av historiske anekdoter etter at han begynte å grave i farens fortid.

Språkmektig som han var, fikk han jobb med en gang i den britiske okkupasjonsstyrken. Og senere, da den norske tysklandsbrigaden kom til landet, fikk han jobb som formann der for de sivilt ansatte tyskerne.

Hvorfor kunne Tormod norsk? Indirekte er han et resultat av den første verdenskrig. For faren Ernst hadde studert nordiske språk på universitetet i

Faren: For Tormod var faren Ernst Züchners liv en stor gåte. Nå har han bestemt seg for å finne svar på gåten.

Foto: PRIVAT

Hamsun.

Som høyere tysk embetsmann i nazi-Tyskland fikk Tormods far, Ernst Edmund Züchner (1900-1975), ansvaret for de kulturelle forbindelsene med Norden gjennom sin stilling som ministerreferent, og senere regjeringsråd i Reichministerium für Volks-

Foto: Arne Iversen

Hauger Nikolaysen

» Som barn eller ungdom under krigen måtte jeg holdes totalt uvitende om hva han drev med... »

Tormod Züchner om farens virksomhet

Berlin, og ble plukket ut til å delta i et rent humanitært hjelpeprogram der en gruppe barn og ungdommer fikk komme til Norge.

Ernst kom til Norge i 1920, som 20-åring og ble værende helt til 1928. Under oppholdet traff han Ruth Johnsen fra Elverum, som han giftet seg med i 1926. (Tidligere Statoil-direktør Arve Johnsen er Tormods fetter.)

Ernst livnærte seg i Norge som fri-lansjournalist og oversetter. Blant de mer spektakulære oppdragene han fikk som tysk utenlandskorrespondent, var å dekke redningsekspedisjonen etter luftskipet «Italia», som havarerte på Svalbard.

Dette var en av de store internasjonale mediebegivenhetene den gang, og Ernst dekket den for et tysk forlag som utga forskjellige ukeblader. I dag sitter Tormod med en rekke historiske bilder fra ekspedisjonen, som faren tok. Senere, i 1937, skrev faren også boken «Der weisse Magnet» om ekspedisjonen.

I Norge pleide Ernst Züchner omgang med datidens kulturpersonligheter. Det var de store navn som Nansen, Bjørn Bjørnson, Quisling, og det var forfattere, journalister og skuespillere. Han oversatte flere av bøkene til «polarforfatteren» Lars Hanssen, og populære Barbra Ring.

Men med depresjonen i Tyskland kom problemene.

Det ble valutarestriksjoner, og med dem stoppet inntektsmulighetene. Familien Züchner ble av økonomiske grunner tvunget til å reise, og slik kom Tormod til Tyskland 18 måneder gammel.

Norsk lærte Tormod seg i løpet av en sommerferie i 1935 hos besteforeldrene i Elverum. I Tyskland var det ingen problemer med å vedlikeholde språket, for det var en stadig strøm av nordmenn ut og inn av deres hjem i Berlin.

Med Skandinavia som arbeidsområde, pleiet Ernst Züchner et enormt kontaktnett. Under de olympiske leker i 1936 hjalp han noen i den svenske olympiatroppen med en del praktiske problemer. Disse folkene var fra Järvsö og Ljusdal i Midt-Sverige. Etter at han flyktet til Sverige, gjenopptok han kontakten, og de hjalp ham med innkvartering.

Slik har det seg at familien Züchner bor i Ljusdal den dag i dag, og er som vanlige svensker å regne.

Tormod kom til Sverige i 1949. Da hadde familien i Sverige klart å spore ham opp via argentinsk Røde Kors i Hamburg som hadde fått etterlysningen av islandsk Røde Kors.

I Sverige fikk han jobb på meieriet i Ljusdal, og jobbet i den bransjen i åtte år. I mellomtiden hadde han giftet seg og fått to sønner. Ved en tilfældighet fikk han et halvt års vikariat som tysk lærer i 1960.

Etter hvert tok han svensk artium ved siden av å jobbe som lærer, og i 1970 tok han filosofisk embetseksamen ved universitetet i Uppsala. Siden jobbet han som gymnastlærer fram til han pensjonerte seg i 1992.

Nå er han detektiv på heitid i farens fortid.

Jeg prøver å dechiffrere hans håndskrevne dagbøker, men det er svært tidkrevende og vanskelig, sier Tormod og viser oss den knudrete håndskriften. Tidvis består den av stenografiske tegn, som Tormod er sjanseløs på.

Nå har han skrevet til det norske Riksarkivet for å få vite hva de sitter på av opplysninger om faren.

Jeg vet det må være en god del. Han var vitne i rettsakene mot Quisling og Hamsun etter krigen. Jeg vet han var vitne mot

Quisling, men for Hamsun. Derfor skulle det vært interessant å få ut rettsprotokollene, sier Tormod Züchner.

Hitlerjugend: Bildet er fra 1937. Tormod Züchner i Hitlerjugend-uniform (foran l.h.) holder lillesøster Reidun i hånden, mens han er guide og tolk for Vindere guttamusikkorps fra Oslo, som var på besøk i Berlin. Noen som kjenner seg igjen på bildet? Undrer Tormod.

Foto: PRIVAT

På vei til Hitler: Knut Hamsun på vei til flyet som fraktet ham fra Fornebo til Hitlers «Ørnerede». Egil Holmboe (t.h.), en norsk diplomat ved ambassaden i Berlin, fulgte Hamsun på besøket og fungerte som tolk.

Var flue på veggen da Hamsun kom til «Ørneredet»

Om de ikke akkurat forandrer norges historien – eller synet på Hamsun – gir Ernst Züchners etterlatte papirer et nokså levende inntrykk av **et lite vellykket møte** mellom Hamsun og Hitler.

Propagandaminister Goebbels hadde på forhånd tenkt å bruke dette møtet for alt det var verd. Men planene ble raskt skrinlagt, og hele møtet dysset ned, etter at Ernst Züchner hadde levert sin rapport.

» **Rikskommis-særens væremåte passer oss ikke. Hans prøysseri er uutholdelig for oss. Og så henrettelse-ne! Vi gidder ikke mer!** »

Hamsun til Hitler (blir bare delvis oversatt)

Møtet mellom Hamsun og Hitler fant sted på Hitlers ørnerede «Berghof» 24. juni 1943 – altså sankthansdagen. Hamsun kom med fly fra Wien til Salzburg, og ble ledsaget i bilen av den tyske rikspresesjefen, Otto Dietrich. I bilen befant det seg også en ung norsk diplomat fra den norske ambassaden i Berlin – en mann ved navn Holmboe – som etter ønske fra Hamsun skulle være tolk.

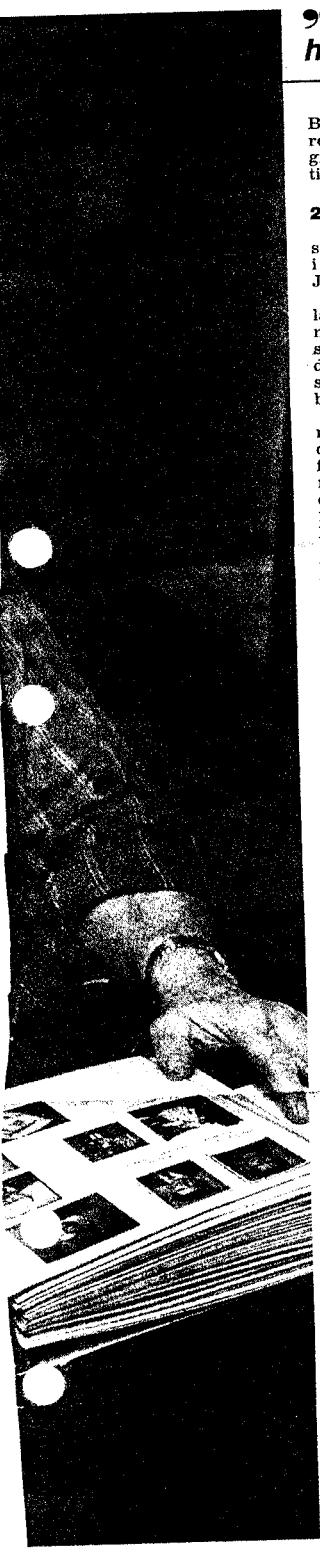
Züchner, som var Goebbels tjenestemann, skulle rapportere direkte til ham etter møtet. Han ble plassert i et sideværelse med et forheng foran døren, slik at de andre ikke skulle merke hans tilstedeværelse.

For Hamsun var svært tungt, hadde Züchner ingen problemer med å følge hvert ord som ble sagt, og skrive det ned stenografisk. Han merket seg raskt at Holmboes oversettelser var svært unøyaktige, og at enkelte av Hamsuns ytringer over hodet ikke ble gjengitt – åpenbart fordi Holmboe syntes de var for krasse.

Møtet begynte ellers i en svært hjertelig tone. Det ble servert te, og de to herrerne utvekslet fraser om

Les hele referatet fra møtet. Bla om!

Tormods far

var flue på veggen da

Historien begynte på siden foran

gjensidig beundring. Hamsun var åpenbart svært rørt, og sa lite. Hitler fortalte at han satte stor pris på å treffe den store dikteren personlig. Han sa at han følte seg sterkt knyttet til Hamsun, fordi de begge kom fra folkedypet, begge hadde tidlig opplevd den dypeste nød, og for begge skulle nettopp dette få avgjørende betydning for deres livsverk.

Hamsun ønsket å komme inn på de politiske forholdene i Norge. Ifølge rapporten snakket han langsomt, og med korte setninger – omtrent i samme stil som han skrev.

Hamsun: Presidenten i Det norske rederforbundet, Stenersen, har bedt Rikskommissæren (Terboven) om friere hender for norsk skipsfart og skipsbygging. Dette har Rikskommissæren ingen forståelse for. Nordmennene skal etter min mening seile på Østersjøen og innsjøene.

Hitler: I krig er det dessverre ikke mulig med oversjøisk trafikk.

Hamsun: Men Rikskommissærens hensikter gjelder også fremtiden.

Hitler: Om fremtiden kan man i dag ennå ikke si noe avgjørende.

Hamsun: Jo, men dette gjelder Norge – den tredje største skipsfartsnasjon i verden! For øvrig har Rikskommissæren ytret i andre sammenhenger på å ikke vil finnes noe Norge i fremtiden.

Hitler: Norge har jo – i motsetning til andre okkuperte land – fått en egen regjering.

Hamsun: Men det som skjer i Norge, blir bestemt av Rikskommissæren. (Som eksempel nevner han Herman Haaris Aalls bestrebelse på å bekjempe nordmennenes anglofilii. Men Terboven hindrer ham hele tiden.)

Holmboe: begynner nå en lengre enetale. Han sier at medlemmene av Nasjonal Samling blir sett på som landsforrædere av nordmennene, og dette gjør arbeidet deres vanskelig. Særlig gjelder det i arbeidet for å fjerne Kongens popularitet. Men det norske folk er blitt enda mer kongetro, særlig etter 1914 har intet folk vært så kongetro. Derfor burde man overveie å få nedsatt en komité som kunne danne grunnlag for en meningsending.

Hitler: (Blir støtt av at Holmboe på egen hånd fører denne diskusjonen med ham.) Altså en lengre statsrettslig utredning om nytten av et politisk undersøkelsesutvalg.

Hamsun: (Han kommer tilbake til sin egentlige hensikt, som var å angripe Terboven.) Sterkt følelsesladt: Rikskommissærens væremåte passer oss ikke. Hans «prøysseri» er uutholdelig for oss. Og så henrettelsesne! Vi gidder ikke mer. (Blir ikke oversatt av Holmboe.)

Hitler: Den militære okkupasjonsmyndighet behandler ofte befolkningen vennligere enn den politiske, som må gjennomføre nødvendige militære krav. Rikskommissæren har en vanskelig oppgave. Når jeg gir ham i oppgave å bygge en jernbane til Narvik på atten måneder, eller en vei til Nord-Norge på seks måneder, eller anlegge kanonstillinger på tre måneder, så er det hans sak hvilken måte det gjøres på, bare det blir gjort. Tenk for eksempel hva det vil si, bare å skaffe soveplasser til så mange mennesker. Slik er det for de politiske myndighetene. De må ta upopulære avgjørelser. Terboven må utføre sine krigspolitiske oppgaver, som ofte er voldelige. Det kan ofte være barskt. (Han nevner et eksempel fra Ukraina.)

Hamsun: (Etter å ha tiet en stund.) Terboven ønsker ikke noe Norge – uten et protektorat. Det er det han stiller oss i utsikt. Vil han noen gang gå videre med dette?

Hitler: Rikskommissæren er en krigens mann. Han er der utelukkende for krigspolitiske oppgaver. Senere vil han dra tilbake til Essen, der han er gauleiter (områdesjef).

Hamsun: Det er ikke slik å forstå at vi er mot okkupasjonen. Den trenger vi sikkert lenge ennå. (Meget rørt. Han gråter.) Men denne mannen ødelegger mer for oss enn en Hitler kan bygge opp. (Blir ikke oversatt.)

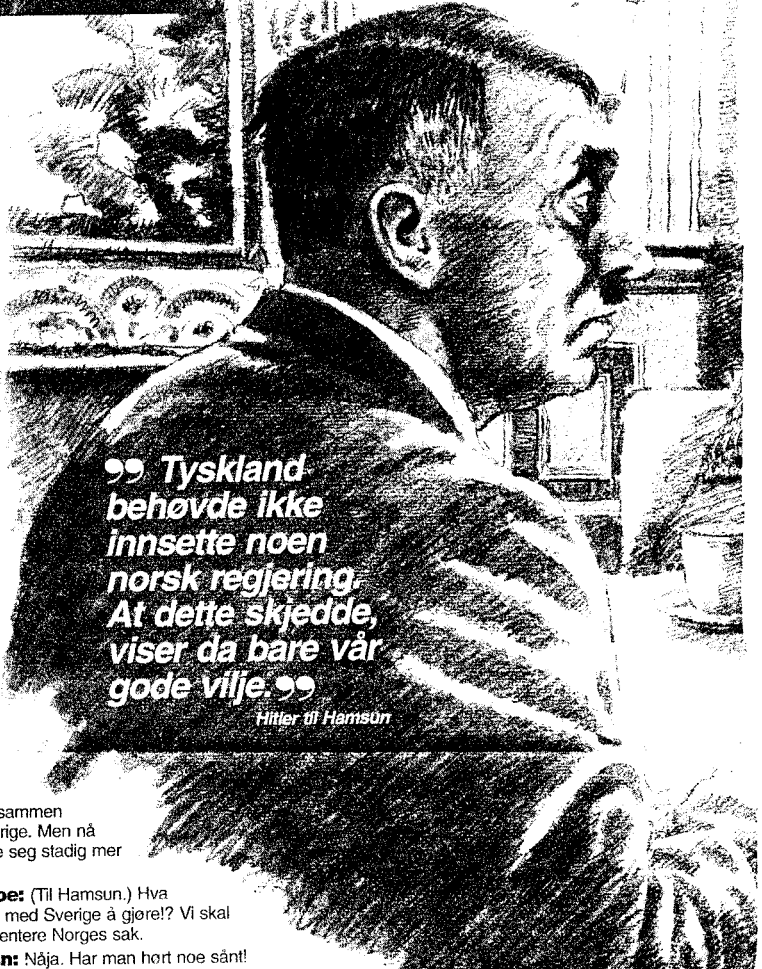
Holmboe: (Til Hamsun.) De kan ikke si noe slikt. Vi har jo fått Førerens løfte!

Hitler: Hvis vi ikke vinner denne vår skjebnekamp, vil det bli vår alles undergang. (Han begynner å dosere om den raske våpenproduksjonens metodikk, om oppstilling av nye panserdivisjoner o.l.)

Hamsun: Hvorfor må vi være så usikre i Norge? Hvordan skal det gå med oss? Og Sverige. Sverige tilhører de germanske folkenes fellesskap. De tilhører Tyskland, og oss. Vi

Ernst Züchner

« Tyskland behøvde ikke innsette noen norsk regjering. At dette skjedde, viser da bare vår gode vilje. »

Hitler til Hamsun

vil være sammen med Sverige. Men nå fjerner de seg stadig mer fra oss.

Holmboe: (Til Hamsun.) Hva har dette med Sverige å gjøre? Vi skal jo representere Norges sak.

Hamsun: Nåja. Har man hort noe sant! Sverige angår oss svært mye. Jødene lokker Sverige stadig mer. (Blir ikke oversatt.)

Hitler: Tyskland behøvde ikke innsette noen norsk regjering. At dette skjedde, viser da bare vår gode vilje.

Hamsun: Vi snakker til en vegg. (Blir ikke oversatt.)

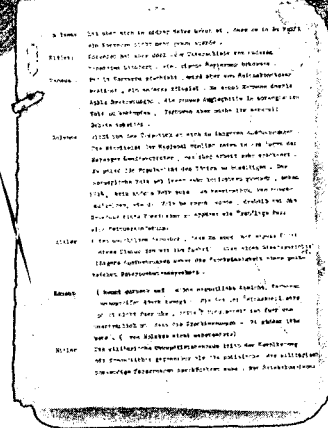
Hitler: Alt dette er betydningsløst i forhold til våre ofre. Hva spiller det for rolle? De politiske ofre, som de okkuperte landenes befolkninger har fått, veier ikke så tungt som den tunge byrde som det tyske folk må tåle. Det må stadig tåle blodofre.

Hamsun: Vi tror på Føreren. Men hans vilje blir forfalsket. Det som skjer i Norge, er ikke riktig. Det vil senere føre til en ny krig. (Blir delvis oversatt.)

Hitler: (Reiser seg.) Ja vel, mine herrer. (Alle reiser seg og går ut på terrassen. Etter en heller kjølig avskjed ber Hitler Holmboe om å forsøke å berolige Hamsun.)

På tilbaketuren til flyplassen setter Hamsun seg i forsetet. Holmboe setter seg på et klappsete, og i baksetet sitter Hitlers stedfortreder, Martin Bormann, og Ernst Züchner. Hamsun vet ikke at Züchner kan norsk, og snakker derfor helt usjenert med Holmboe.

Han spør Holmboe om det lyktes ham å få Føreren til å forstå hvilken nød det var i Norge. Derfor

Referatet: Kopi av Ernst Züchners originale referat fra møtet mellom Hitler og Hamsun.

« Det er ikke slik at vi er mot okkupasjonen. Den trenger vi sikkert lenge ennå. Men denne mannen (Terboven) ødelegger mer for oss enn en Hitler kan bygge opp. »

Hamsun til Hitler (det siste blir ikke oversatt)

Hamsun kom til «Ørneredet»

„De idiot! De prater tøv... Rikskommis-særen er ikke lenger til å holde ut. Disse tingene må bli sagt – skånseløst.“

Hamsun til tolken Holmboe etter møtet med Hitler

„Vi snakker til en vegg.“

Hamsun til Hitler (blir ikke oversatt)

Gjest hos Hitler:

Møtet mellom Norges dikter Knut Hamsun og Adolf Hitler i «Ørneredet», Berghof 24. juni 1943, slik VGs tegner Harald Nygård har gjenskapet det.

vil han vite om Holmboe har oversatt ALT han hadde sagt helt nøyaktig. Holmboe bedyrer at han har oversatt alt ord for ord.

Hamsun er åpenbart ikke overbevist, og innvender at Holmboe hadde forsøkt å dreie samtalen i en annen retning. Holmboe forsvarer seg med å si at det ikke var nødvendig å hakke på Rikskommis-særen når han hadde fått Førerens forsikringer om at han ville bli fjernet etter krigen.

Hamsun blir rød av sinne og skriker ut: – De idiot! De prater tøv. Krigen kommer til å vare lenge ennå – svært lenge. Rikskommisæren er ikke lenger til å holde ut. Disse tingene må bli sagt – skånseløst!

Stadig mer opphisset leter Hamsun etter ord som kan karakterisere Terboven, og til slutt utbryter han: – Denne mannen er så upassende for oss... Han er – udannet!

Holmboe prøver å innvende at man vitterlig ikke kan angripe en høyere embetsmann som er innsatt av Hitler selv.

– Hvor skal dette ende? spør Hamsun nærmest kvalt av opphisselse. Holmboe minner om Hitlers

argument om at Norge har fått en egen regjering og at det vitner om hans gode vilje.

– De er en advokat for den motsatte siden. Danmark har jo også sin egen regjering, svarer Hamsun.

Holmboe repliserer at danskene ikke kjempet, eller i beste fall bare litt. De hadde vel avfyrt ni eller var det tretten skudd mot tyskerne.

Hamsun (Bittert): – En egen regjering. Ja, men det nytter jo ikke at Quisling snakker med Terboven. Det er Terboven som bestemmer hva som skal skje i Norge.

– Quisling, sier han smertelig og hånende. – Mannen med de få ord. Han kan jo ikke tale.

Gråtkvalt spør Hamsun hvor dette skal ende.

Tilbake på flyplassen blir Hamsun tatt imot av sin datter. Flyet bringer dem til Berlin, der de overnatter. En planlagt mottagelse blir i all hast avlyst av Goebbels etter at han – mot alle forventninger – har fått rapporten om det mislykkede møtet i Berghof. Pressen blir instruert til ikke å skrive om møtet.

Det eneste som kommer ut er en kort melding i NS-avisen Fritt Folk, der man mellom linjene kan lese hva temaet var i samtalen mellom Hamsun og Hitler.